

De leeuw en de adelaar

Marco Lap / Spits 13-06-2012
Met toestemming van de kunstenaar

Op 13 juni leed het Nederlands elftal tijdens het EK voetbal een gevoelige nederlaag tegen Duitsland. In het Dagblad Spits verscheen eerder die dag een spotprent waarop de Nederlandse leeuw de Duitse adelaar uitschakelt. Dat het andersom zou worden, hielden mijn trotse landgenoten niet voor mogelijk. De adelaar die tegenwoordig de plenaire zaal van de Bondsdag in Berlijn siert, wordt door de Duitsers spottend *das fette Huhn* genoemd, misschien een metafoor voor de gezapige welvaart waarin de Duitse Staat tegenwoordig verkeert. Toch was de adelaar in de geschiedenis niet altijd een vleugel-lamme kip, maar een gevreesde tegenstander van onze welvaart en ons welzijn. En de leeuw? Die heeft wel vaker in zijn hemdje gestaan om een Hollands voetballied te citeren.

Eind achttiende eeuw was het al niet anders. In de Zuidelijke Nederlanden brak in 1789 een opstand uit tegen het Oostenrijkse bewind dat vanuit het verre Wenen de dienst uitmaakte. Na enkele maanden van bloedige schermutselingen moesten de Oostenrijkers het veld ruimen. Voor het eerst in de geschiedenis waren de Belgen volledig zelfstandig en ze riepen de Republiek der Verenigde Nederlandse Staten uit. De voormalige heerser

Joseph II, was tevens Rooms-Duits keizer. Heersers van het Heilig Roomse Rijk bedienden zich van eenkoppige of tweekoppige adelaars, terwijl de regering van de nieuwe staat het aloude symbool van de Brabantse leeuw koos. Het beste bewijs van soevereiniteit is een eigen munt en de nieuwe staat haastte zich met de emissie van geldstukken voorzien van een fiere leeuw. De Zilveren Leeuw, het qua diameter grootste geldstuk, met een waarde van 3 gulden, kreeg een nogal provocatief randschrift: “QVID FORTIVS LEONE[?]”, “wat is sterker dan de leeuw?”.¹ Deze retorische vraag zou later door de Oostenrijkers worden beantwoord.

---

¹ Een citaat uit de bijbel: Richteren 14:18

Zilveren Leeuw, muntstuk met een waarde van drie gulden, door Theodoor van Berckel, zilver, 41mm, 32.75g

Helaas was de leeuw niet opgewassen tegen de machtspeletjes waaraan de jonge staat al spoedig ten prooi viel. Intussen was in Wenen de keizer overleden en opgevolgd door zijn broer Leopold II. Deze slimme man zag zijn kans schoon toen bleek dat de basis voor zelfstandigheid in Brabant als sneeuw voor de zon verdween. Op het juiste moment opende hij onderhandelingen, waarna hij de failliete boedel van de Verenigde Nederlandse Staten zonder veel verzet kon overnemen.

Theodoor van Berckel, de voormalige Graveur-Generaal van de keizerlijke Munt in Brussel, was tijdens de omwenteling op zijn post gebleven en had de penningen en munten voor de Verenigde Nederlandse Staten gemaakt. Als onderdeel van het geruisloze herstel van het ancien regime kondigde keizer Leopold een algemene amnestie aan. Voor Van Berckel leken er daarom geen represailles te zijn. Alsof er niets gebeurd was toog hij aan het werk om de inhuldigingsmedailles en munten voor de nieuwe keizer te maken. Ik heb mij altijd afgevraagd of er werkelijk geen gevolgen voor Van Berckel waren. Zijn salaris ging niet achteruit en ik heb in de Brusselse archieven niets gevonden over enige disciplinaire maatregel voor Van Berckel. Hij had toch verraad gepleegd tegen zijn Oostenrijkse broodheer zou je denken. Of kreeg hij misschien toch een kleine veeg uit de pan? Onlangs kocht ik op een veiling een tinnen spotpenning uit 1790, geslagen na het herstel van het Oostenrijkse bewind. Op de penning krijgt de Brabantse leeuw er van langs door een adelaar die in een Goddelijke stralenkrans boven hem cirkelt. De legende op de keerzijde was duidelijk bedoeld om de Belgen een lesje te leren²:

QUID FORTIUS LEONE IN ANTIQUA
 VIRTUTE ET FIDE ? AQUILA
 IN PIETATE ET CONCORDIA
 LEOPOLDI II
 DOMINI EST REGNUM
 ET IPSE DOMINABITUR GENTIVM³
 1790

² Van de keerzijde van de penning bestaan twee versies. De afwijking bestaat uitsluitend uit verschillende lauwerkransen. De slagletters zijn identiek.

³Met gebruikmaking van een citaat uit de bijbel : Psalm 22:29

Spotpenning op het herstel van het Oostenrijkse bewind, maker onbekend, tin met koperstift, 42mm, 24.95g

Deze tinnen penning is geslagen met een koperstift. Naar verluid werd deze methode om penningen van het relatief goedkope tin te onderscheiden van valse tinnen afgietsels veel toegepast in de 18de eeuw.

Yvon Kenis⁴, de expert op het gebied van de penningen van de Oostenrijkse Nederlanden, twijfelde aan een toeschrijving aan Van Berckel van deze spotpenning. Volgens Kenis was het onwaarschijnlijk dat Van Berckel zijn eerdere werk zou bekritisieren door zo'n opdracht te accepteren. Ook constateerde Kenis een afwijkende typografie en een stijlverschil met ander werk van Van Berckel. Zelf acht ik het na mijn studie van de slagletters van Theodoor van Berckel uitgesloten dat deze spotpenning door hem is gemaakt⁵. Waarschijnlijk is de maker een Oostenrijkse medailleur maar ik ben er nog niet achter wie dat zou kunnen zijn. En nu terug naar de retorische vraag "Quid fortius Leone". Als je de tekst op de penning een beetje vrij vertaalt, staat er dit:

*Wat is van oudsher sterker dan de leeuw?
In deugd en trouw? De adelaar!
In vroomheid en eendracht*

PIETATE ET CONCORDIA (vroomheid en eendracht) was de lijfspreuk van keizer Leopold. Tenslotte volgt er op de penning nog een sneer naar de legende op de Zilveren en Gouden Leeuw:

LEOPOLDI II * DOMINI EST REGNUM * ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM
Van de heer (Leopold II) is het koninkrijk en hij zal zelf heersen over de volkeren⁶.

Leopold II toont zich hiermee een verlicht despoot die het *Droit Divin* om over de Belgen te heersen opeist. Hij heeft echter niet lang kunnen genieten van dat Goddelijk Recht. Hij stierf amper een jaar later en eer zijn zoon goed en wel regeerde, werd de adelaar definitief verdreven. Maar niet door de Brabantse leeuw, ditmaal kraaide de haan victorie!

Lei Lennaerts

Met dank aan Marco Lap en Roel Bennink. Gepubliceerd in Numismatica Herentals, tijdschrift nr. 96 (september 2012)

⁴ Yvon Kenis: Catalogue des Medailles et Jetons des Pays-Bas Autrichiens, Bruxelles 2000, pagina 105, nr. 115.

⁵ Lei Lennaerts: De Slagletters van Theodoor Victor van Berckel, Jaarboek Munt- en Penningkunde 98 - Amsterdam 2011

⁶ Zie ook: de Aufklärung in Munt en Medaille 1683-1794 – Europalia 87 Österreich, pag. 210, nummer 319